

УДК 37.011.3-051:504

ОКСАНА ВАШАК
(Полтава)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Розкрито специфіку підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до екологічного виховання дітей на етнопедагогічній основі в системі університетської освіти. Представлено розробку спецкурсу на тему «Екологічне виховання дошкільників на принципах етнопедагогічного підходу», що апробований у роботі зі студентами у процесі його вивчення.

Ключові слова: освіта, виховання, етнопедагогіка, етнологія, традиції, фольклор.

У контексті європейських вимог щодо модернізації освітньої діяльності української держави, велика увага приділяється екологічній освіті, яка останнім часом, урахувавши природний стан нашої країни, набуває все більш потужніших обертів. Виникає потреба в актуалізації в підростаючого покоління почуття відповідальності за збереження і примноження природного середовища. Формування нового екологічного мислення, ставлення людства до природи, повинно мати за основу саме національні культурні традиції, на яких слід розбудовувати інновації.

Виховання дітей у природовідповідному дусі, урахування істотних особливостей природних циклів, подій та явищ споконвічно було притаманно нашому народу. Основи екологічного виховання закладалися ще в ранньому віці, коли дитині в сім'ї, використовуючи народні казки, легенди, прислів'я, приказки, загадки, розповідали про навколишній світ із позиції любові та дбайливого ставлення до природи. Обоженню природи, співчуттям їй, як і почуттям провини перед природою, пронизаний практично весь український народний епос. Адже життя «у відповідності з природою» в Україні завжди вважалося добродійним та гідним людини. Симптоматичним для витоків народної творчості було те, що там майже завжди був присутній контекст, який сьогодні ми називаємо екологічним. Зберігаючи та примножуючи багатства рідного краю, підростаюче покоління відчувало себе невід'ємною частиною природного середовища і рідної місцевості. Так, в українському менталітеті тисячоліттями склався архетип ставлення людини до природи, як до батьківського, чогось близького і рідного. Це передбачало як діалог із природою, так і сходження до її мудрості, нагромадження прикладних знань, що допомагали людям виживати [7].

Формування нової національної стратегії освіти не може не враховувати тисячолітній досвід екологічного виховання молодих поколінь. Наукові дослідження Т. Стрипко, В. Скребець та ін. свідчать, що ментальність нашого народу довела потужні внутрішні можливості українства до самоорганізації та самозбереження, а надбання давньої мудрості, архаїчної культурної традиції являють для нас не лише історичну пам'ятку, а й матеріал для вивчення стародавнього народного екологічного мислення,

екологічного світобачення, для пізнання того, що виходить за межі сучасного знання, що допоможе збагнути майбутнє через розуміння минулого [7].

На сучасному етапі розвитку суспільства кваліфікаційна характеристика майбутнього педагога повинна передбачати його готовність до здійснення завдань екологічного виховання. Проте, слід зауважити, що й досі відсутня системність, за допомогою якої можливо було б з'ясувати соціально-екологічні функції майбутнього вихователя. У сучасних науково-теоретичних і методичних підходах щодо екологічної підготовки педагога поки що відсутня єдина думка з приводу системи професійної освіти. Практика вищої освіти майбутнього вихователя дошкільних навчальних закладів відчуває брак методологічно обґрунтованих концептуальних положень їх екологічної підготовки.

Сучасний науковець Н. Яришева зазначає, що багаторічні спостереження за випускниками шкіл і педагогічних училищ та спеціальні дослідження доводять, що мольдь виявляє особливо слабкі знання або повне незнання біології, місцевої фауни та флори. У підготовці працівників дитячих дошкільних закладів, на думку автора, це не припустимо, оскільки вся робота з ознайомлення дошкільників із природою, перш за все, ґрунтується на вивченні найближчого середовища, будується через безпосередній контакт із природою. Це найбільше відповідає особливостям психічного розвитку дошкільника. Вивчення природи рідного краю потрібно для формування вихователя, його самосвідомості. Ще К. Ушинський писав, що вчитель, вихователь не знайде більш багатого матеріалу, різноманітного, доступного для розвитку мислення і мови, ніж матеріал навколишньої природи [10].

Особливу актуальність у зв'язку з вище зазначеними проблемами набувають завдання інтенсивної просвітницької роботи, а відтак підготовки педагогічних кадрів вищих навчальних закладів, здатних повною мірою розв'язувати завдання з екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу та забезпечувати базу для екологічного виховання дітей у дусі сучасних вимог. Із цією метою і була створена програма спецкурсу «Екологічне виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу» для студентів психолого-педагогічного факультету із спеціальностей «Початкова освіта», «Дошкільна освіта».

Доцільним, на нашу думку, є те, що у процесі викладання спецкурсу реалізуються міжпредметні зв'язки з «Загальною педагогікою», «Психологією дитячою», «Літературою для дітей дошкільного віку», «Теорією та методикою розвитку рідної мови», «Основами природознавства з методикою», «Методикою проведення занять з природознавства», «Основами екології», «Основами валеології», що дає можливість надати студентам цілісні уявлення про проблеми екологічного виховання дошкільників, починаючи з витоків української народної творчості, фольклору, традицій та обрядів природничої тематики аж до сучасного етапу розвитку нашої держави. Окрім того, спецкурс вимагає серйозної теоретичної підготовки, тому поглиблення знань, удосконалення вмінь і навичок студентів з екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу реалізуються під час різних форм роботи: лекції, практичні заняття, ділові ігри, диспути, науково-практичні конференції, екскурсії до ДНЗ, самостійна робота.

Мета спецкурсу полягає в тому, щоб спрямувати майбутніх висококваліфікованих спеціалістів на оволодіння необхідними теоретичними й методичними знаннями, а також практичними вміннями й навичками екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу. З метою досягнення мети спецкурсу, нами були висунуті такі освітні, розвивальні та виховні завдання:

– створення у студентів цілісного уявлення про екологічне виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу на основі інтеграції знань із дисциплін загальнотеоретичного спрямування, методик викладання, спеціальних курсів та в процесі педагогічних практик;

- збагачення екологічного світогляду студентів на основі формування цілісного сприймання української народної творчості;
- оволодіння студентами оптимальними технологіями екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки та надбань української культури;
- вироблення навичок роботи з українознавчими джерелами природничої тематики;
- здатність до узагальнення та систематизації набутих знань у новій, змістовнішій формі;
- розвиток пізнавальної активності, уяви, логічного мислення, що визначається вміннями систематизувати, та інтегрувати екологічний етнопедагогічний компонент у зміст дошкільної освіти;
- виховання студентів на основі духовно-культурних, гуманістичних, суспільних ідеалів;
- сприяння визначенню морально-етичних, естетичних критеріїв та принципів життєдіяльності людей.

Після завершення вивчення спецкурсу «Екологічне виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу» нами були висунуті вимоги до знань та вмінь студентів, якими вони мали оволодіти у процесі його вивчення. Зокрема, вимоги до знань були такими: теоретичні основи екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу; сутність та зміст понять «екологія», «етнопедагогіка», «народна педагогіка», «традиції», «звичаї», «обряди»; особливості екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу у дошкільних навчальних закладах; засвоїти зміст відповідних розділів програми виховання в дошкільних закладах («Природа», «Віконечко у природу»); передовий педагогічний досвід роботи педагогів ДНЗ з екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу.

До вмінь висувалися такі вимоги: планувати роботу з екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу; оволодіти практичними вміннями й навичками роботи із дошкільниками з екологічного виховання на засадах етнопедагогічного підходу; використовувати різні форми, методи та прийоми роботи із дітьми з екологічного виховання на засадах етнопедагогічного підходу в умовах ДНЗ; оволодіти практичними вміннями організації та управління роботою з екологічного виховання на засадах етнопедагогічного підходу у ДНЗ.

Набуті теоретичні знання мають обов'язково закріплюватися у практичних уміннях та навичках студентів, тому робота з вивчення спецкурсу була побудована так, щоб студенти під час підготовки до занять та після вивчення матеріалу мали змогу підготувати зразки планів навчально-виховної роботи; дидактичні ігри та вправи, спрямовані на екологічне виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу, обов'язково підібрати унаочнення до них, розробити сценарії свят, тематичні заняття, створити власні оповідання для дітей етноекотологічного змісту.

Нами була розроблена тематика спецкурсу, якою, у першу чергу, було передбачено розгляд історичних питань. Так, у процесі вивчення першої теми «Історичні аспекти національного екологічного виховання дітей дошкільного віку», студенти мали змогу ознайомитися з екологічним аспектом української національної культури, історичними витоками виховання екологічної культури дітей, дізнатися про основу самого процесу виховання екологічної культури східних слов'ян та ознайомитися з основними методами виховання екологічної культури дітей східних слов'ян у період від народження до 7 років, а також проаналізувати фольклорні джерела відповід-

ної тематики. Під час розгляду питання про духовне виховання дітей в українському народному фольклорі студенти мали можливість визначитися із самим поняттям про духовність, дізнатися про роль духовного досвіду минулих поколінь у сучасному житті [3]. Під час розгляду даної теми піднімалося питання про українську народну казку як засобу екологічного виховання дітей, про історію дитячої екологічної казки у східнослов'янській традиції. Студенти знайомилися зі збірками казок Є. Авдєєвої, О. Афанасьєвої, В. Грінченка, К. Ушинського, І. Франка та дізнавалися про значення народного фольклору як засобу екологічного виховання дошкільників.

У наступній темі «Теоретичні аспекти екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки» розглядалося питання про екоосвіту українців із найдавніших часів, про розвиток екоосвіти українців, про язичницьку релігію як суспільного регулятора екологічних зв'язків, про перші виховні приписи та про розвиток екологічної думки в освітньому процесі часів Київської Русі, про екологічне виховання дітей у працях К. Ушинського [9], про екологічне виховання дошкільників у національному дитячому садку, заснованому С. Русовою [6], а також розглядалася творча спадщина видатних науковців В. Сухомлинського та В. Верховинця.

У контексті даної проблеми великого значення набуває тема про «Українські народні обереги, як засобу екологічного виховання дошкільників». Звичайно, що під час її вивчення доцільно було б торкнутися питань про такі українські національні символи-обереги як вінок та рушник [2]. Так, майбутні вихователі знайомилися з особливостями використання квітів для вінків, дізнавалися про роль виготовлення вінків у процесі екологічного виховання дітей. Розглядаючи питання про рушник, з'ясували, як використовувалися рушники під час різноманітних свят, які існували види призначення рушників, дізнавалися про родинні рушники, а також про регіональну специфіку використання рушників.

Важливість даного спецкурсу в підготовці фахівців з вищою освітою полягає в тому, що вони мають змогу дізнатися про шлях самопізнання і самостворення національної історії та формування екологічних уявлень українців, тому до нього ми включили таку тему, як «Особливості формування світоглядних екологічних уявлень українців. Вірування та повір'я як основа світоглядних уявлень людини та найважливіша складова духовного життя». Під час вивчення даної теми студенти знайомляться з духовними принципами природокористування і застосування природничих знань, з проблемою екогенезу національної самосвідомості, а також із різноманітними нашірваннями в системі світоглядних екологічних уявлень і вірувань українців. Цікавим є питання про натуралізаційний характер екологічної свідомості в українському народному епосі, про форми натуралізаційної побутової екологічної свідомості українців та про образи землі, води, рослин і тварин як носіїв певної символіки і знаків екопсихологічних прикмет [7].

Спецкурс «Екологічне виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу» тісно пов'язаний із вивченням народної творчості українського народу, а відтак тема «Ідентифікація життя людини з різноманітними природними елементами життя (земля, вода, вогонь, сонце) в усній творчості українського народу. Народні легенди, міфи, оповідання, казки, обрядові пісні та прислів'я про землю, воду, вогонь та повітря для дітей дошкільного віку» є, на нашу думку, доречною. У даній темі передбачений розгляд питань про культ землі, води, вогню та сонця в усній народній творчості, про те, що етноекологія як система цінностей є незамінним фактором виховання сучасної дитини, а поєднання етичних та естетичних компонентів в українському землеробському етносі, образ живої та мертвої води в народній фантазії, приказки-

побажання про воду будуть цікавими для читання дітям у дошкільному закладі. Цікавим для студентів є питання про ідентифікацію життя людини з різноманітним світом тварин та рослин.

Актуальним для сучасного покоління є питання здорового способу життя. Тому тема «Виховання здорового способу життя в традиціях українського народу» обрана не випадково. Під час її розгляду розкривалися питання про компоненти здорового способу життя українського народу, про особисту гігієну як невіддільну складова здорового способу життя українців, аналізувалися прислів'я і приказки українського народу про здоров'я. Важливого значення народна педагогіка надає питанню про фізичний розвиток дитини, про значення правильного харчування дітей дошкільного віку у традиціях українського народу, а відтак ці питання також розкривалися у ході лекції. Зверталась увага на особливості прищеплення гігієнічних навичок дітям у народній педагогіці та на значення народних рухливих ігор у вихованні дітей, роль силових змагань та випробувань у святах та розвагах в Україні. Майбутні вихователі мали змогу дізнатися про види народних ігор і розваг.

У навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів під час спостереження дітей за різноманітними природними явищами та об'єктами, вихованці набувають уявлень про народну метеорологію. Тому під час вивчення спецкурсу студенти мали змогу більш детально дізнатися про розвиток народної метеорології в Україні, про виникнення народних прикмет та завбачень погоди, про використання тварин як своєрідних метеорологічних приладів, а також проаналізувати народну метеорологію та релігійні уявлення людей. Доцільним є ознайомлення студентів з основними умовами використання народних прикмет і використанням народних спостережень за тваринами і рослинами у процесі екологічного виховання дошкільників [2].

У контексті вирішення проблеми підготовки майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників на етнопедагогічних засадах, доцільним, на нашу думку, є вивчення теми про етноекологічний компонент у системі підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів, під час вивчення якої студенти аналізують сучасний стан проблеми екологічного виховання, ознайомлюються з програмами для вихователів дошкільних закладів, учителів початкової школи та студентів вищих навчальних закладів, де передбачені завдання екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки і передовим педагогічним досвідом роботи працівників дошкільних установ.

Після вивчення спецкурсу студенти набувають практичних умінь у ході практичних занять, а також під час самостійного опрацювання матеріалу, мають змогу брати участь у науково-практичній конференції, реалізувати набуті знання в науковій діяльності, під час написання курсових, дипломних і магістерських робіт із проблеми екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу.

Перевірка практичної реалізації набутих умінь відбувається в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів під час виробничої педагогічної практики. На підсумковій конференції з практики студенти аналізують та обмінюються досвідом роботи, презентують набуті практичні вміння і навички.

Отже, на нашу думку, даний спецкурс допоможе майбутнім вихователям дошкільних навчальних закладів оволодіти технологіями екологічної освіти, усвідомити суть національного екологічного світогляду та перевагу екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогічного підходу, що дозволить їм у подальшому розвивати у дітей екологічне світосприйняття через національні звичаї, обряди, традиції,

фольклор, виховувати повагу до Батьківщини, історії рідного краю, природи, бути гідними представниками своєї держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артемова Л. В.* Національний дитячий садок на Україні / Л. В. Артемова // Дошкільне виховання. – 1991. – № 6. – С. 11.
2. *Богуш А. М.* Українське народознавство в дошкільному навчальному закладі : навч. пос. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : Вища школа, 1994. – 398 с.
3. *Дяченко Т. В.* Народньо-педагогічні уявлення східних слов'ян у галузі екологічного виховання / Т. В. Дяченко. – Кіровоград : Імекс ДТД, 2002. – 114 с.
4. *Нечуй-Левицький І.* Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький // Вісник НАН України. – 1992. – № 7-8. – С. 23.
5. *Природознавство в Україні до початку ХХ ст. в історичному, культурному та освітньому контекстах* / Ю. В. Павленко, С. П. Руда. – К. : Академперіодика, 2001. – 420 с.
6. *Русова С. Ф.* Дошкільне виховання / С. Ф. Русова. – К., 1918. – С. 15.
7. *Скребець В. О.* Екопсихологічна сутність свідомості українців : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / В. О. Скребець // Проблеми загальної та педагогічної психології. – Т. V. – Ч. 1. – С. 227.
8. *Стельмахович М. Г.* Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Знання, 1985. – 356 с.
9. *Ушинський К. Д.* Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибр. пед. твори : У 2 т. – Т. 1. – С. 76
10. *Яришева Н. Ф.* Основи природознавства : Природа України : навч. посібник / Н. Ф. Яришева. – К. : Вища школа, 1995. – 335 с.

Оксана Вашак

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ ДОШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ЭТНОПЕДАГОГИКИ

Раскрывается специфика проведения подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений к экологическому воспитанию детей на этнопедagogической основе в системе университетского образования. Предоставлена разработка спецкурса по теме «Экологическое воспитание дошкольников на принципах этнопедagogического подхода», внедренная в практику работы со студентами в процессе его изучения.

Ключевые слова: образование, воспитание, традиции, фольклор.

Oksana Vashak

PREPARATION OF THE FUTURE TUTORS TO THE ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN ON THE BASIS OF ETHNOPEDAGOGICS

The carrying out specificity of the preschool establishments future tutors' preparation for the children's ecological education on the ethnopedagogical basis in the university system education is explained. It is represented the special course created on the theme of "Ecological education of preschool children on the ethnopedagogical method principles" which is introduced into practice under the work with students during its studying .

Keywords: education, upbringing, traditions, folklore.

Одержано 15.01.2009 р., рекомендовано до друку 10.04.2009 р.